

מסמך ארגוני זכויות אדם לועדת גולדסטון

ארגוני זכויות האדם בישראל, החתומים מטה, מברכים את המשלחת על מינויה למשימה החשובה של חקירת טענות בדבר הפרות של משפט זכויות האדם והמשפט הבינלאומי ההומניטארי שביצעו כל הצדדים לעימות, במהלך המבצע הצבאי שזכה לכינוי "עופרת יצוקה", לפניו ולאחריו.

כנגד כל הצדדים לעימות הועלו טענות וחשדות באשר להפרות חמורות של זכויות האדם. טענות אלה, ככלל, נדחו על-ידי הצדדים המעורבים. ואולם, הצהרות והכחשות אלה לא זכו לאמינות רבה, והתחושה בקרבנו היא כי אף החריפו את מידת חוסר האמון במידע ובטענות שהעלו הצדדים. האמת, כך אומרת התחושה, הפכה לאורחת נדירה במקומותינו.

חשיפתה של האמת חשובה אם כן לא רק לצורך בדיקת האחריות כלפי מעשים שבוצעו בעבר, אלא בכדי לפוגג את ערפל אי-האמון באשר לאחריותם של הצדדים לסכסוך. בפיזור הערפל יש בכדי לתרום לקבלת תמונה אמיתית יותר של האירועים שהתרחשו באזורינו.

אנו מאמינים כי קיומה של חקירה אמינה, ללא פניות, הנה אמצעי חיוני להגנה על הערכים למענם אנו פועלים – כיבוד והגנה על זכויות האדם, של כל אדם, ומתן הגנה מקסימאלית לאזרחים ולאוכלוסייה האזרחית מפני פגיעה של המלחמה.

לכן סברנו, ועדיין אנו סבורים, כי יש חשיבות ראשונה במעלה שמדינת ישראל תיזום חקירה עצמאית ואמינה מטעמה. לצערנו, פניה זו נדחתה, תוך שהוחלט להסתפק בעריכתם של תחקירים מבצעיים ובבדיקה שתיערך על-ידי הפרקליטות הצבאית. לצערנו, חקירה זו איננה עונה על תנאים בסיסיים בהם חקירה חייבת לעמוד, ובראשם עצמאותם ואי-תלותם של הגורמים החוקרים, ועל כן אין סיכוי שתתקבל כאמינה.

בנסיבות אלה, מקבלת המשימה שהוטלה עליכם משנה חשיבות – קיומה של חקירה עצמאית ואמינה המכוונת לחשוף את האמת על האירועים האמורים. בהקשר זה יש חשיבות מכרעת לכך שהמשלחת תשמע ותקבל מידע רחב, מכל מי שיש בידו מידע רלבנטי. בשל כך פנו הארגונים לממשלת ישראל בבקשה שתשתף פעולה עם הוועדה ואנו עדיין מקווים שתחליט לעשות כן.

בשל כך גם קיימת חשיבות מכרעת, כי הוועדה תחקור חשדות לביצועם של עבירות ופשעים שבוצעו על-ידי כל הצדדים לסכסוך. נראה, כי זהו תנאי הכרחי לאמינות ממצאי הוועדה, מסקנותיה והמלצותיה.

כארגונים הפועלים בישראל, אנו סבורים כי בנוסף לבדיקת הטענות בדבר הפרות לכאורה של דיני הלחימה על-ידי שני הצדדים, ישראל וחמאס, יש חשיבות מכרעת אף לבדיקת טענות בדבר ההפרות לכאורה הנובעות ממדיניות סגירת המעברים לרצועת עזה, מדיניות הממשיכה להיות מופעלת כיום והפוגעת בשיקום רצועת עזה.

לפיכך, אנו רואים חשיבות רבה בכך, שהוועדה תגבש בנוסף למסקנותיה אף המלצות מעשיות הן בתחום התנהלות הצדדים הלוחמים בעת ההתקפה ולפניה, מבחינת הפרות של דיני הלחימה, והן בנושא הפעלת המעברים ושיקום רצועת עזה.

כארגוני זכויות אדם מקומיים, הפועלים בישראל, פועלים אנו לתיקון פגמים והפרות, שבוצעו על ידי מדינת ישראל. באור זה יש לראות את הפירוט המובא להלן, לא כמשקף את התמונה המלאה שעל הוועדה לבחון, שכן איננו כולל את החשדות להפרות של דיני הלחימה על ידי החמאס, אלא את זויות המבט המיוחדת לנו – הפרות זכויות אדם להן אחראית מדינת ישראל.

בהעריכנו את העומס המוטל על הוועדה, והיקף החומר המוגש לה נתמקד להלן במספר נקודות חשובות בעינינו, אשר מבקשים אנו להסב את תשומת הלב אליהן.

א. רקע – טרום ההתקפה

באוגוסט 2005, לאחר 38 שנים של נוכחות פיזית בשטח הרצועה, הסיגה ישראל את כוחותיה הקרקעיים ואת ההתנחלויות שהקימה ברצועת עזה.

ואולם, אף לאחר השלמתה של תכנית "ההתנתקות" ממשיכה ישראל לשלוט בדרכים רבות על גורלם של תושבי עזה – באמצעות שליטתה במעברים היבשתיים,¹ במרחב האווירי ובמים הטריטוריאליים של רצועת עזה. וכן במרשם האוכלוסין ובמנגנונים נוספים המשפיעים באופן ישיר ועקיף על חייהם של מליון וחצי תושבי הרצועה.

בשל התלות של המערכות האזרחיות הפלסטינית ברצועת עזה במדינת ישראל שנוצרה מאז שנת 1967, הרי שעם תום ה"התנתקות", נותרה אוכלוסיית הרצועה ללא תשתיות אזרחיות עצמאיות ברמה מספקת, ובכלל זה ללא תשתיות רפואיות ומתקני ייצור חשמל עצמאיים המסוגלים לספק את כל צרכיה של אוכלוסיית הרצועה.

במקביל, הטילה ישראל, אשר המשיכה לשלוט במעברים אל הרצועה, הגבלות חמורות על חופש התנועה של אנשים ועל מעבר סחורות אל עזה וממנה. בעקבות הבחירות ברשות הפלסטינית, שלאחריהן הושבעה ממשלת החמאס ב-25 במארס 2006, החלה ממשלת ישראל ביישום מדיניות שכונתה "סיוע הומניטארי" שמשמעותה הגבלות ניכרות על מעבר סחורות מן הרצועה ואליה. מדיניות זו הוחמרה לאחר נפילתו של החייל גלעד שליט בשבי בידי החמאס בחודש יוני 2006. מאז, מוחזק שליט בידי חמאס, ללא פיקוח של הצלב האדום, מבלי שמצבו הרפואי ושלומו ידועים. שנה לאחר מכן, בחודש יוני 2007, עם השתלטות חמאס על הרצועה, החריפה ישראל הגבלות אלו והטילה סגר כמעט מוחלט על הרצועה ומנעה מעבר אנשים וסחורות מן ואל הרצועה.

בספטמבר 2007 הכריזה ישראל על הרצועה כעל "שטח עויין" והחל מאוקטובר 2007 ועד היום מוטלות הגבלות חמורות על מעבר דלקים וגז בישול, בכללם סולר תעשייתי המשמש לייצור החשמל בתחנת הכוח של עזה. ההגבלות על מעבר הסולר התעשייתי הובילו להפסקות חשמל יומיומיות של 3-5 שעות בממוצע - שהגיעו לעיתים עד ל-12 שעות בממוצע ביום - באזוריה השונים של הרצועה במהלך השנה שקדמה למתקפה. המחסור בסולר תעשייתי מנע כל אפשרות לאגור סולר במאגרי החירום של תחנת הכוח של עזה, המיועדים לשימוש בעיתות משבר. המחסור באספקת חשמל סדירה, כמו גם המחסור בסולר המשמש להפעלתם של גנרטורים חלופיים, פגע גם בתפקודן של משאבות המים ומערכות הביוב ברחבי הרצועה. בנוסף, ההגבלות שהטילה ישראל על מעבר חומרי בנייה, חלקי חילוף וציוד נוסף, אשר הוחמרו במיוחד בחודשיים שקדמו למתקפה הצבאית, לא אפשרו לחברות התשתית לבצע את עבודות התיקונים, התחזוקה והשדרוג הנדרשות.

מערכת הבריאות של הרצועה פעלה עוד בטרם המבצע הצבאי תחת מחסור ומגבלות קשים, שנבעו מסגירת גבולותיה של הרצועה: היעדר ידע, מומחיות וניסיון של הצוותים הרפואיים לטפל במחלות ובפציעות מורכבות, מחסור בציוד רפואי ובכוח אדם היודע להפעילו, מחסור בתרופות, הפסקות חשמל ממושכות ועוד.

¹ ובכלל זה שליטה עקיפה אך מהותית במעבר רפיח שבין רצועת עזה ומצרים. ר' דו"ח משותף של הארגונים "גיש" ו"רופאים לזכויות אדם – ישראל: "מעבר רפיח – מי מחזיק במפתחות?", מרץ 2009.

כך, מדיניות הסגר המתמשכת הביאה את תשתיות החשמל, המים והביוב ברצועת עזה, כמו גם את מערכת הבריאות של הרצועה, למצב רעוע ביותר עוד בטרם המתקפה הצבאית. בכל תקופה זו, נמשך לסירוגין ירי רקטות וטילים בלתי מובחן מצד חמאס לעבר יישובי דרום מדינת ישראל.

ב. אסטרטגיית ההתקפה הישראלית

התבטאויות פומביות, הן לפני היציאה למתקפה, והן במהלכה, וכן אופן ניהול המתקפה מעוררים את החשש כי היציאה להתקפה זו באה בעקבות אימוצה של אסטרטגיה מכוונת של שימוש ב"מהלומת אש לא-מידתית". בראיון שנתן האלוף גדי אייזנקוט לעיתון ידיעות אחרונות, ביום 3.10.2008 הציג את מה שהוא כינה "דוקטרינת דאחיה"²:

"בכל כפר שממנו יירו לעבר ישראל, נפעיל כוח לא פרופורציונלי ונגרום שם נזק והרס אדירים. מבחינתנו, מדובר בבסיסים צבאיים..."

זו לא המלצה. זו התוכנית והיא כבר אושרה"

במאמר שפרסם אלי"מ (מיל') גבי סיבוני, במסגרת המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) באוניברסיטת תל אביב, מוסיף הוא על הצהרות האלוף. לדבריו, הולכת ומתגבשת תפישה מעודכנת במענה של ישראל לאיומי רקטות וטילים מסוריה, לבנון ורצועת עזה, והוא:

"מהלומה לא פרופורציונאלית, הפוגעת בליבת התורפה של האויב, כשהמאמץ לפגיעה ביכולות השיגור הוא משני. מיד עם פרוץ העימות יידרש צה"ל לפעול במהירות ובעוצמה חסרת פרופורציה לאיום ולפעולת האויב, כדי לפגוע ולהעניש בהיקף שיחייב תהליכי שיקום ארוכים ויקרים. פגיעה זו חייבת להתממש בזמן קצר ככל האפשר, תוך העדפת פגיעה בנכסים על פני המרדף אחר כל משגר... מענה שכזה עתיד לשמר זיכרון רב שנים אצל מקבלי ההחלטות בסוריה ובלבנון, שיעמיק את ההרתעה"³.

ככל שאכן תוכנן המבצע כמבצע עונשין, שעיקר תכליתו הייתה הייתה ביצוע הרס מכוון כאמצעי הרתעה וענישה ולא השגתן של מטרות צבאיות ממשיות, הרי שמתעורר חשד כבד באשר לחוקיותו של המבצע כולו.

² אלכס פישמן, ואריאלה רינגל-הופמן, "שים לב נסראללה", Ynet, 2.10.2008; עמוס הראל, התוכנית בצה"ל: הרס אזורים ו"כוח לא פרופורציונלי" בתגובה לטילים, הארץ 5.10.2008

³ גבריאל סיבוני, תפיסת המענה לאור מלחמת לבנון השנייה: מהלומה לא פרופורציונאלית, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מבט על 74, 1.10.2008. ניתן לעיון בכתובת:

<http://www.inss.org.il/heb/publications.php?cat=76&incat=&read=2219>

ג. מהלך הלחימה

ג.1. היעדר הגנה לאזרחים והתקפה של אזורים מוגנים

חלק נכבד מההתקפות, שביצעה ישראל ברצועת עזה, כוללות הפגזות ממטוסים לעבר יעדים, המצויים בלב ליבה של אוכלוסייה אזרחית או בסמוך להם. תקיפות הופנו נגד מסגדים, בתי ספר ומבני מגורים בטענה ששימשו כמחסני תחמושת או שמהם או מקרבתם התבצע ירי. הפגזות של מטרות המצויות בלב אזורי מגורים המאוכלסים בצפיפות או בסמיכות להם, מעמידות אזרחים רבים בסכנת חיים ממשית. התקפה לעבר מקומות מוגנים אלה איננה יכולה להתבצע על סמך חשד כללי, אלא אך ורק על פי מידע מבוסס היטב, וגם אז, הסיכון לחיי אזרחים חייב להילקח בחשבון הן בזמן התכנון והן בזמן ביצוע הפעולה.

הצבא הודיע מעת לעת בדרכים שונות (פיזור הודעות כתובות, הודעות טלפוניות מוקלטות, ובמקרים מסויימים אף שימוש ב - knocking bombs להזהרה על הפצצות עתידיות) לאוכלוסייה האזרחית כי עליה לפנות אזורי מגורים, אולם לא סופק לה מסדרון מילוט ולא הוגדרו מראש אזורים מוגנים, ורבים נאלצו להישאר באזורי הלחימה ללא הגנה.

כתוצאה מהמבצע הצבאי כ- 1,500 פלסטינים נהרגו, ולמעלה מ- 5,000 נפצעו, כאשר מרבית ההרוגים והפצועים היו אזרחים.

מספר רב של קטיעות ומומים תועדו בקרב פצועי המתקפה על עזה (בין 12-15% מסך הפציעות), חלקם הגדול עקב שימוש בנשק נגד אדם (antipersonnel munitions): "disk bomb", זרחן לבן, וחלקם מסוגים שאינם מוכרים עד כה.

ביצוען של התקפות יזומות בלב ליבה של אוכלוסייה אזרחית צפופה או בסמיכות רבה לה, הנתונים על מספרם הניכר של האזרחים מקרב ההרוגים והפצועים וחומרתן של הפציעות - מעוררים חשש כבד להפרות חמורות של המשפט הבינלאומי ההומניטארי על ידי ישראל.

ג.2. הפצצה של מבנים ומוסדות אזרחיים

תנועת חמאס, המושלת ברצועה מאז יוני 2007, מתפקדת כממשל חלופי לרשות הפלסטינית, ובמוסדות השלטוניים האזרחיים הנתונים תחת אחריותה עובדים פקידים בתפקידים אזרחיים – מנהליים בשירות הציבור. ישראל הפצצה במכוון וביודעין מוסדות אזרחיים בעזה, ובהם בניין המשטרה הראשי, בניין הפרלמנט, משרדי החינוך, הפנים והתעבורה. 68 מבני ממשל נהרסו כליל או ניזוקו חלקית במהלך המבצע הצבאי.⁴ מבנים אלו, גם אם הם משרתים את משטר החמאס בעזה ומהווים סמלי שלטון שלו, מהווים מבנים אזרחיים שאינם יכולים לשמש יעד לתקיפה צבאית.⁵ הפגיעה במבנים אלו הייתה מכוונת ושיטתית. בהודעת דובר צה"ל מיום חמישי, 1.1.09,

⁴ ראו תמונת מצב בעזה מאת המתאם ההומניטרי, 3-5 בפברואר 2009,

http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_gaza_humanitarian_situation_report_2009_02_05_hebrew.pdf

⁵ ראו פניית בצלם מיום 31.12.08 אל היועץ המשפטי לממשלה עו"ד מנחם מזוז, בעניין פגיעה במטרות אזרחיות ברצועת עזה, זמין ב-

נמסר כי: "חיל האוויר תקף הלילה (ה') את בניין המועצה המחוקקת ואת משרד המשפטים בקרית הממשלה, הממוקמים בעיר עזה. תקיפת יעדי השלטון האסטרטגיים, אשר מהווים חלק ממנגנון השליטה של החמאס, היא תגובה ישירה לירי המתמשך של ארגון הטרור חמאס לעבר יישובים בדרום הארץ." זאת ועוד, רב-סרן אביטל ליבוביץ', ראש תחום התקשורת הבינלאומית בדובר צה"ל, צוטטה בתקשורת הזרה אומרת ש-

"Anything affiliated with Hamas is a legitimate target".⁶

הצהרות אלו ואחרות תומכות בטענה לעיל לפיה מדינת ישראל סתה מהעיקרון המצדיק פגיעה אך במטרות צבאיות ופגעה ביעדים אזרחיים במטרה להשיג הישגים פוליטיים. ברור כי עמדה זו בלתי חוקית בהיותה נוגדת את הוראות המשפט הבינלאומי. לא רק שמבנים אלו מהווים מטרות אזרחיות אלא אם כן נעשה בהם שימוש בלתי חוקי השולל את ההגנה מהם, אלא שבמוסדות השלטוניים האזרחיים עובדים כאמור אזרחים.

כמו כן, הותקפו עשרות מתקני או"ם, בתי ספר ואוניברסיטאות, בתי חרושת, סדנאות ומתקנים מסחריים. כן, כתוצאה מההפצצות הצבא נהרסו כליל למעלה מ-4,000 בתי מגורים ברצועה וכ-17,000 נהרסו חלקית, וכך נותרו עשרות אלפי תושבים ללא קורת גג.

ג.3. פגיעה חמורה בשירותי הבריאות וההצלה

המתקפה הצבאית הביאה אל סף קריסה את מערכת הבריאות ברצועת עזה, שהוחלשה מאוד עוד קודם לכן עקב הסגירה המתמשכת של הרצועה מזה כשנה וחצי והסגרים שקדמו לה. בעקבות ההפצצות על הרצועה ואלפי הפצועים שזרמו לבתי החולים, היה על מערכת הבריאות להתמודד עם פצועים רבים בדרגות קשות, הדורשים טיפול מורכב ומיומן שבתנאים הנוכחיים היא לא הייתה מסוגלת לבצע. במשך כשבוע שלם מתוך ימי הלחימה כל בתי החולים ברצועת עזה תפקדו ללא אספקת חשמל מרכזית סדירה, והיו תלויים לחלוטין בגנרטורים שבמקור נועדו לשמש לצרכי גיבוי בלבד.

בימי הלחימה עצמם, עלה חשש כבד כי כוחות הצבא לא הקפידו לכבד את ההגנה המיוחדת המוענקת לצוותי פינוי בעת לוחמה. 16 אנשי רפואה נהרגו ו-25 נפצעו בעת עיסוק במלאכת פינוי פצועים והרוגים. כן נפגעו 34 מתקני רפואה בהם שמונה בתי חולים ו-26 מרפאות לטיפול ראשוני ו-29 אמבולנסים.

מלאכת הפינוי על ידי צוותי ההצלה הפלסטינים נתקלה בעיכובים ממושכים, שנעו בין שעות רבות לימים. ירי על אמבולנסים וצוותי רפואה, מניעת מעבר של אמבולנסים, תיאום מסורבל וממושך מול הרשויות הישראליות של שעות רבות, ולעיתים לימים, לא צלח הביאו לכך שפצועים ומשפחות נצרות המתינו זמן ממושך להגעת כוחות הצלה. פינוי פצועים בשעות הלילה לא

http://www.btselem.org/Download/20081231_Gaza_Letter_to_Mazuz_heb.pdf
וכן עדאלה, נייר עמדה: **מדוע פעולת ישראל בעזה נחשבת פשע מלחמה לפי הדין הבינלאומי**, הירחון האלקטרוני גליון מס' 57, פברואר 2009 זמין ב-

http://www.adalah.org/newsletter/heb/feb09/fathmeh_position_paper_18_2_2009_hebrew.doc
⁶ הכתבה ב**ושינגטון פוסט**, לעיל.

התאפשר בשל חשש מפגיעה של הצבא הישראלי. הצבא הישראלי נמנע מראש, ביוזעין ובאופן מכוון מהגשת סיוע ישיר לפצועים פלסטינים.

4.1. עזורים

מהעדויות שהגיעו לידי ארגוני זכויות אדם עולה תמונה קשה של תנאים אכזריים, בלתי אנושיים ומשפילים, בהם הוחזקו עזורים פלסטינים שנתפסו ברצועה עזה, במשך הימים הראשונים של מעצרים. מהעדויות אף עלו תלונות על אלימות שהפעילו חיילים וחוקרים כלפי העזורים.

כך, למשל, עזורים רבים הוחזקו בתוך מחפורות, שנחפרו כנראה בידי הצבא, בעומק שבין 2-3 מטרים לתוך האדמה. הם הוחזקו במחפורות אלה, קטינים כבגירים, במשך שעות וימים (במקרים רבים יומיים שלמים, במקרים אחרים אף יותר), חשופים לקור העז ולפגעי מזג אוויר, אזוקים ולעתים גם מכוסי עיניים. במחפורות אלה לא היו תנאים סניטריים, שיאפשרו לאנשים לעשות את צרכיהם, ואילו אוכל שמיכות, ככל שסופקו, ניתנו במשורה, והעזורים סבלו מרעב. חמור מכך, נראה כי מקצת המחפורות מוקמו בסמוך לטנקים ובאזורים מובהקים של לחימה, תוך הפרה בוטה של האיסור במשפט הבינלאומי ההומניטארי על החזקת שבויים ועזורים באזורים חשופים לסכנה. מהמידע שהגיע אלינו עולה, כי בכל מחפורת כזאת הוחזקו במוצע כ-70 בני אדם, כך שבסך הכול נראה כי עשרות ואולי מאות אנשים נחשפו לתנאים מחפירים אלה בשטח. גם לאחר הוצאתם מהמחפורות והעברתם לישראל נמשך הטיפול הבלתי הולם בהם. הצבא התעלם לחלוטין מהחובה החוקית החלה עליו להודיע לבני משפחות העזורים מה עלה בגורל יקיריהם, והחזיקם במעצר במתקן צבאי מיוחד שהוכשר לשם כך, זאת בלא העברת מידע על מקום הימצאם לאף גורם חיצוני. עובדה זו הגבירה את מצוקתן, הקשה ממילא, של המשפחות הפלסטיניות בעזה, אשר חרדו לגורל הכלואים. אף פניות של ארגוני זכויות אדם לצבא על-מנת לברר מה עלה בגורל עשרות פלסטינים שנעצרו בידי כוחות הביטחון לא הועילו, והצבא סירב לחשוף את מקום המעצר. רק עתירת *habeas corpus* לבג"ץ הביאה את הצבא לחשוף את מקום שעתה בגורל העזורים, עניין שארך זמן רב ביותר. בחלק מהמקרים העזורים הוחזקו וחלקם עדיין מוחזקים תחת ההגדרה של לוחמים בלתי חוקיים לפי החוק הישראלי, על כל המשתמע מהגדרה זו לעניין פגיעות בזכויותיהם המהותיות של הכלואים.

5.1. קריסת תשתיות החשמל, המים והביוב

במהלך המבצע הצבאי גרמו הפצצות הצבא הישראלי לפגיעות חמורות בתשתיות החשמל, המים והביוב של הרצועה, שמצבן היה ממילא רעוע ביותר ערב המתקפה. כפי שתואר בפרק א' של מסמך זה, קריסתן חסרת התקדים של תשתיות החשמל, המים והביוב ברצועה עזה במהלך המבצע הצבאי הייתה צפויה מראש וניתנת למניעה מוקדמת.

במהלך המתקפה נמסרו לצבא באמצעות הצלב האדום מיקומיהם של כל מתקני המים וטיהור השפכים שברצועה, ולמרות זאת פגעו ההפצצות בבארות מים, קווי מים וביוב ובמתקני ביוב. ביום 3.1.2009 פגעו ההפצצות ב-7 מתוך 12 קווי המתח הגבוה המובילים חשמל מישראל וממצרים לרצועה, והביאו להשבתתם. במקביל, תחנת הכוח של עזה הייתה מושבתת מפעילות

במהלך 12 ימים מתוך 21 ימי המבצע הצבאי עקב המחסור החריף בסולר תעשייתי. התוצאה הייתה שבחלק מימי הלחימה סופקה לרצועת עזה 25% בלבד מכמות החשמל הנדרשת לאוכלוסייתה. נזקי ההפצצות והשבתת משאבות המים והביוב עקב המחסור בחשמל, הובילו להצפות ביוב באזורים מאוכלסים ולניתוקם של למעלה מ-800,000 מתושבי הרצועה מאספקת מים זורמים. המחסור בחשמל ובגז בישול אף הוביל לשיבוש חמור בפעילותן של מרבית מאפיות הלחם ברצועה, ולקשיים באספקת לחם לתושבים.

ביום 13.1.2009 הופצץ מחסן החלפים של חברת חלוקת החשמל של עזה, שפגע אנושות ביכולתה של החברה לתקן את הנזקים שנגרמו לקווי החשמל, שממילא הייתה מוגבלת עקב המחסור החמור בחלקי חילוף שהיה קיים עוד לפני המבצע. בנוסף, הסכנה שנשקפה לחייהם של טכנאי חברות המים והחשמל מנעה את יציאתם לשטח במהלך הלחימה לתיקון הנזקים שנגרמו, ורק לקראת סיום הלחימה התאפשר תיאום בעניין זה, שהיה חלקי ובלתי מספק, מול הצבא הישראלי.

ד. החקירה בישראל

אנו סבורים, כי על מדינת ישראל לקיים חקירה עצמאית ואמינה במקרים בהם התעורר חשד, כי כוחותיה הפרו את דיני הלחימה. מדובר הן בחובה חוקית החלה על ישראל, והן באינטרס ישראלי מהמעלה הראשונה.

נוכח חשדות כבדים בדבר הפרות של דיני הלחימה, פנינו עם תום הלחימה בעזה, ליועץ המשפטי לממשלה, העומד בראש מערכת אכיפת החוק במדינת ישראל, בדרישה ליזום ולקיים חקירה עצמאית של החשדות להפרות של דיני הלחימה על-ידי ישראל במהלך ההתקפה.

הצורך בפניה זו נבע מהימנעותה של ישראל בעבר לקיים חקירות עצמאיות ואמינות במקרים בהם התעורר חשד להפרה של דיני הלחימה. הימנעות זו בולטת במיוחד כאשר מדובר בחשדות הנוגעים להנחיות הניתנות מדרגים בכירים בצבא ובממשל. בפניה עמדנו על הצורך, שהחקירה תכלול גם התייחסות לחוקיות הפקודות וההנחיות שניתנו בפועל לכוחות בשטח, הן במסגרת הכשרתם ותדרוכם לקראת הפעילות, והן במהלכה. נוכח מעורבותם של אנשי הפרקליטות הצבאית בקבלת ההחלטות ערב היציאה למבצע בעזה ובמהלכו, הבהרנו, כי נדרשת הקמתו של מנגנון חקירה מיוחד, אליו ימונו גורמים ניטראליים, שמומחיותם ועצמאותם איננה מוטלת בספק.

בתשובה שניתנה בשם היועץ המשפטי לממשלה נמסר, כי אין בכוונת מדינת ישראל להקים מנגנון חקירה עצמאי לבחינת האירועים, וכי הבדיקה תתמצה בביצועם של תחקירים מבצעיים, אשר יועברו לפרקליט הצבאי הראשי. עוד נמסר, כי על אף מעורבותם של הפרקליט הצבאי הראשי ושל אנשי הפרקליטות הצבאית בהנחיית גורמי הצבא במהלך הלחימה, יהיו הם האחראים על בדיקת טענות ותלוונות על הפרת חוק במהלכה של לחימה זו.

החלטת היועץ המשפטי לממשלה שלא להקים מנגנון לחקירה עצמאית, ודבקונו במדיניות לפיה מבוצעים תחקירים מבצעיים בלבד, איננה עולה בקנה אחד עם חובת החקירה המוטלת על ישראל ועם הצהרותיה של ישראל בדבר כיבוד המשפט הבינלאומי. פנייתנו החוזרת ליועץ המשפטי לממשלה, כי ישקול מחדש החלטתו זו, מיום 19.3.2009, נותרה עד היום בלא מענה.

לצערנו, עד היום, לא פתחה ישראל בחקירה עצמאית. כל שנערך הוא תחקירים מבצעיים, המבוצעים על-ידי גורמים צבאיים נוגעים בדבר. תחקירים אלה אינם יכולים לספק את הצורך בקיומה של חקירה עצמאית ואמינה, ואין בהם כדי לשרת את הצורך החיוני של חשיפת האמת.

מעבר להימנעות מליזום חקירה עצמאית של מכלול האירועים, קיים אף פגם מערכתי-מהותי בחקירתם של אירועים קונקרטיים. המדיניות המוצהרת של צה"ל היא, כי חקירה פלילית (חקירת מצ"ח) תפתח אך ורק במקום בו קיים חשד מבוסס כי בוצעו הרג או פגיעה מכוונים באזרחים. מעבר לכך שמדיניות זו מצמצמת את היקף המקרים המוגדרים כפשעי מלחמה, בניגוד לנהוג ומקובל במשפט הבינלאומי, הרי שגם אופן יישומה בפועל – הצבתו של רף ראייתי גבוה ביותר – הביא לכך שחקירות נפתחו אך במיעוט קטן של המקרים. היעדרן של חקירות במקרים של פגיעה והרג אזרחים, הביאו לתחושה של חסינות ושל פטור מעונש בקרב חיילים ומפקדים.

נראה גם, כי קיים פגם מהותי אף באופן ניהול החקירות. בעקבות פרסומן בתקשורת של עדויות חיילים בוגרי המכינה הקדם צבאית ע"ש רבין, בדבר הרג אזרחים פלסטינים והוראות פתיחה באש מתירניות, הורה הפרקליט הצבאי הראשי על קיום חקירה על-ידי מצ"ח של האירועים. כבר

בטרם נפתחה החקירה, הודיע הרמטכ"ל "אני לא מאמין שחיילי צה"ל פגעו בדם קר באזרחים פלסטינים", והוסיף "ההתרשמות שלי היא שצה"ל פעל באופן מוסרי וערכי ואם היו מקרים כאלה הם בודדים"⁷. בסיומה של חקירה מהירה הודיע צה"ל, כי העדויות נמצאו חסרות בסיס.⁸

⁷ "הרמטכ"ל, גבי אשכנזי: לא מאמין שחיילי צה"ל פגעו באזרחים פלסטינים", הארץ 22.3.2009. ניתן לעיון בכתובת:
<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1073207.html>

⁸ דיווח דובר צה"ל, 30.3.2009, ניתן לעיון ב: http://dover.idf.il/IDF/News_Channels/today/09/03/3002.htm, אנשיל פפר, הרמטכ"ל גבי אשכנזי: עדויות החיילים מהמבצע בעזה חסרות כל שחר, ניתן לעיון בכתובת:
<http://www.haaretz.com/hasite/spages/1076554.html>

ה. מדיניות סגירת המעברים ושיקום רצועת עזה

גם לאחר המתקפה הצבאית נמשכת שליטתה של ישראל במעברים אל רצועת עזה, ונמשכת מדיניות הסגר המגבילה באופן כמעט מוחלט את חופש התנועה של אנשים ומעברן של סחורות אל עזה וממנה.

ההגבלות על מעבר סחורות שמטילה ישראל כוללות אף הגבלות על מעבר חומרי בנייה, חומרי גלם וחלקי חילוף הדרושים לשיקום רצועת עזה לאחר הלחימה. כתוצאה מכך, אין באפשרות האוכלוסייה ברצועה לבנות מחדש או לשפץ את הבתים שנהרסו או נפגעו, ועשרות אלפי דיירי בתי המגורים שניזוקו במהלך המתקפה הצבאית נותרו עד עתה מחוסרי קורת גג, חלקם דרים באוהלים, ואחרים אצל קרובי משפחה, במקלטים או בדיר זמני אחר. כל עוד ישראל אוסרת על הכנסתם של מלט ובטון לרצועה, לא ניתן לעשות שימוש במיליארדי הדולרים שגויסו על ידי הקהילה הבינלאומית לצורך שיקומה של רצועת עזה ובנייתה מחדש.

בנוסף לכך, נמנע תיקונם של חלק ניכר מהנזקים שנגרמו למערכות החשמל, המים והביוב, ונמשכות המגבלות שמטילה ישראל על מעבר דלק לרצועה. לאור זאת, הפסקות החשמל והמים היומיומיות מהן סובלת כלל האוכלוסייה האזרחית ברצועה נמשכות.

לטעמנו, מדיניות זו מהווה הפרה של חובותיה של מדינת ישראל כלפי אוכלוסיית רצועת עזה על פי המשפט הבינלאומי ההומניטארי ומשפט זכויות האדם.

על פי המשפט הבינלאומי מדינות חבות חובת תיקון ופיצוי בגין מעשי עוולה שנעשו על ידן ובאחריותן. לטעמנו, ההגבלות המוטלות על רצועת עזה עולות כדי ענישה קולקטיבית ומהוות לכשעצמן הפרה של המשפט הבינלאומי. משמדובר בעבירה נמשכת, ממשיכה גם האחריות עד להפסקת ההפרה.

בהתאם לממצאי החקירה באשר לאחריות הצדדים להפרות של המשפט הבינלאומי, תקום אף חובת תיקון ופיצוי. ואולם, בכל מקרה, מחויבת ישראל לאפשר את שיקומה של רצועת עזה.

ו. סיכום

המשפט הבינלאומי מחייב כל אחד מהצדדים הלוחמים להבחין בין אזרחים לבין לוחמים ולנקוט באמצעים הדרושים על מנת להגן על האוכלוסייה האזרחית, ואוסר על ענישה קולקטיבית. אנו מודאגים מן הראיות המצטברות המצביעות על הפרה של עקרונות יסוד אלה ע"י שני הצדדים.

מאז השבעת ממשלת החמאס רואה מדינת ישראל את רצועת עזה כ"שטח עויין" שכל תושביו, מיליון וחצי גברים, נשים וטף, אחראים לפעולות שלטון החמאס ברצועת עזה ומהווים יעד לגיטימי לענישה קולקטיבית כאמצעי להביא להפלת שלטון החמאס. ראיה זו היא העומדת ביסוד סגירת המעברים וההגבלות הקשות שהוטלו על הכנסת דלקים ומצרכים לפני המבצע הצבאי, במהלכו ולאחריו, וכן ביסוד הפגיעה הלא מידתית והבלתי מובחנת באזרחים וברכוש במהלך המבצע. כתוצאה מהמבצע הצבאי האוכלוסייה האזרחית בעזה, המונה כמיליון וחצי נפש, הייתה נתונה לסכנה חמורה ללא אפשרויות מילוט, ואכן אזרחים רבים נהרגו ונפצעו במהלך המבצע הצבאי.

ירי רקטות וטילים לעבר יישובי דרום מדינת ישראל, הביא להריגתם של אזרחים ולפציעתם, תוך סיכון ושיבוש חייהם של מאות אלפי אזרחים ותוך גרימת נזק לרכוש.

אנו מודעים למורכבות הנושאים הדורשים את בדיקתכם, אשר חלקם פורטו במסמך זה, המצטרפים לקשיים השונים הנלווים להליך החקירה כולה. אנו מקווים כי המידע שהבאנו יסייע לועדה, ומאחלים לה הצלחה בתפקידה החשוב - קידום חשיפתה של האמת, וקידום ההגנה על בני האדם באזור זה, החשופים לפגיעתן של מלחמות.

בהזדמנות זו אנו מבקשים להודות לכם על העבודה החשובה שנטלתם על עצמכם, ואנו מעמידים לרשותכם את המידע המצוי ברשותנו.

על החתום

האגודה לזכויות האזרח בישראל פועלת מזה למעלה משלושים וחמש שנה להגנה על זכויות האדם ולקידומן, בכל מקום שבו הפגיעה בזכויות נעשית על ידי רשויות ישראליות או מטעמן. האגודה עוסקת בכל קשת זכויות האדם: משמירה על חופש הביטוי ועד מימוש הזכות לבריאות, מהגנה על זכויות האדם בשטחים הכבושים ועד לחופש הפולחן, ממאבק לשוויון אזרחי מלא ועד להגנה על הפרטיות באינטרנט. האגודה מובילה פעילות משפטית, חינוכית וציבורית ענפה, ובכלל זה: עתירות לבתי המשפט, קו חם לפניות הציבור, סדנאות חינוכיות, פעילות לקידום חקיקה ומדיניות, קמפיילים תקשורתיים ואינטרנטיים ועוד. www.acri.org.il

הוועד נגד עינויים בישראל פועל למען בני אדם באשר הם - ישראלים, פלסטינים, מהגרי עבודה ואזרחים זרים נוספים, השוהים בישראל ובשטחים הכבושים, במטרה להגן עליהם מפני עינויים והתעללויות שנוקטות רשויות האכיפה והחקירה הישראליות, כלומר: משטרת ישראל, שירות הביטחון הכללי, שירות בתי הסוהר וצה"ל. בכך פועל הוועד על פי ערכי המוסר והדמוקרטיה ועל פי החוק הישראלי והבינלאומי. www.stoptorture.org.il

גישה – מרכז לשמירה על הזכות לנוע הינו ארגון זכויות אדם שמטרתו להגן על הזכות לחופש תנועה של פלסטינים תושבי הגדה המערבית ורצועת עזה, ולקדם תנועה חופשית של טובין אל ומן השטחים הפלסטיניים הכבושים. להגשמת מטרה זו פועלת עמותת גישה במישור הציבורי והמשפטי, ומבססת את עבודתה על המשפט הישראלי, המשפט הבינלאומי בדבר זכויות אדם והמשפט ההומניטארי. www.gisha.org

המוקד להגנת הפרט - ארגון זכויות אדם המספק סיוע משפטי לפלסטינים שזכויותיהם מופרות על ידי הכיבוש הישראלי. המוקד, השם במרכז את האדם הפונה לקבלת סיוע, פועל לאכיפת הסטנדרטים והערכים המעוגנים במשפט הבינלאומי ההומניטארי ובמשפט הבינלאומי לזכויות אדם. www.hamoked.org

"יש זין" - ארגון מתנדבים לזכויות אדם מורכב ממתנדבים שהתגייסו לפעול נגד הפגיעה המתמשכת בזכויות האדם של האזרחים הפלסטיניים בשטחים הכבושים. מטרתו ליצור שיפור מבני ארוך-טווח במצב זכויות האדם בשטחים. הוא פועל למען שינוי משמעותי בפעולת הרשויות הישראליות בשטחים על-ידי איסוף והפצת מידע מהימן ועדכני אודות פגיעות שיטתיות בזכויות האדם, הפעלת לחץ ציבורי ומשפטי על רשויות המדינה להפסקתן, והעלאת המודעות הציבורית להפרת זכויות האדם בשטחים.

עדאלה – המרכז המשפטי לשמירה על זכויות המיעוט הערבי בישראל: (צדק בערבית) הינו ארגון זכויות אדם עצמאי, הוקם בנובמבר 1996. עדאלה פועל למען קידום, שמירה והגנה על זכויות הפלסטינים אזרחי ישראל ותושבי השטחים הפלסטיניים הכבושים. עדאלה מגיש עתירות לפני בתי משפט ישראלים, נותן ייעוץ משפטי לפרטים, ארגונים ומוסדות, עותר לפרומים בינלאומיים, מארגן כנסים וימי עיון, מפרסם דוחות ומכשיר עורכי דין צעירים בתחום זכויות האדם.

<http://www.adalah.org>

רופאים לזכויות אדם – ישראל פועלת לקידום זכויות אדם והזכות לבריאות בפרט בקרב אוכלוסיות המצויות תחת שליטתה של מדינת ישראל: תושבי ישראל, הבדואים בכפרים הבלתי מוכרים בנגב, אסירים ועצירים, חסרי מעמד ופלסטינים בשטחים הכבושים. www.phr.org.il